

SOCIÁLNA A KULTÚRNA DETERMINÁCIA OSOBNOSTI

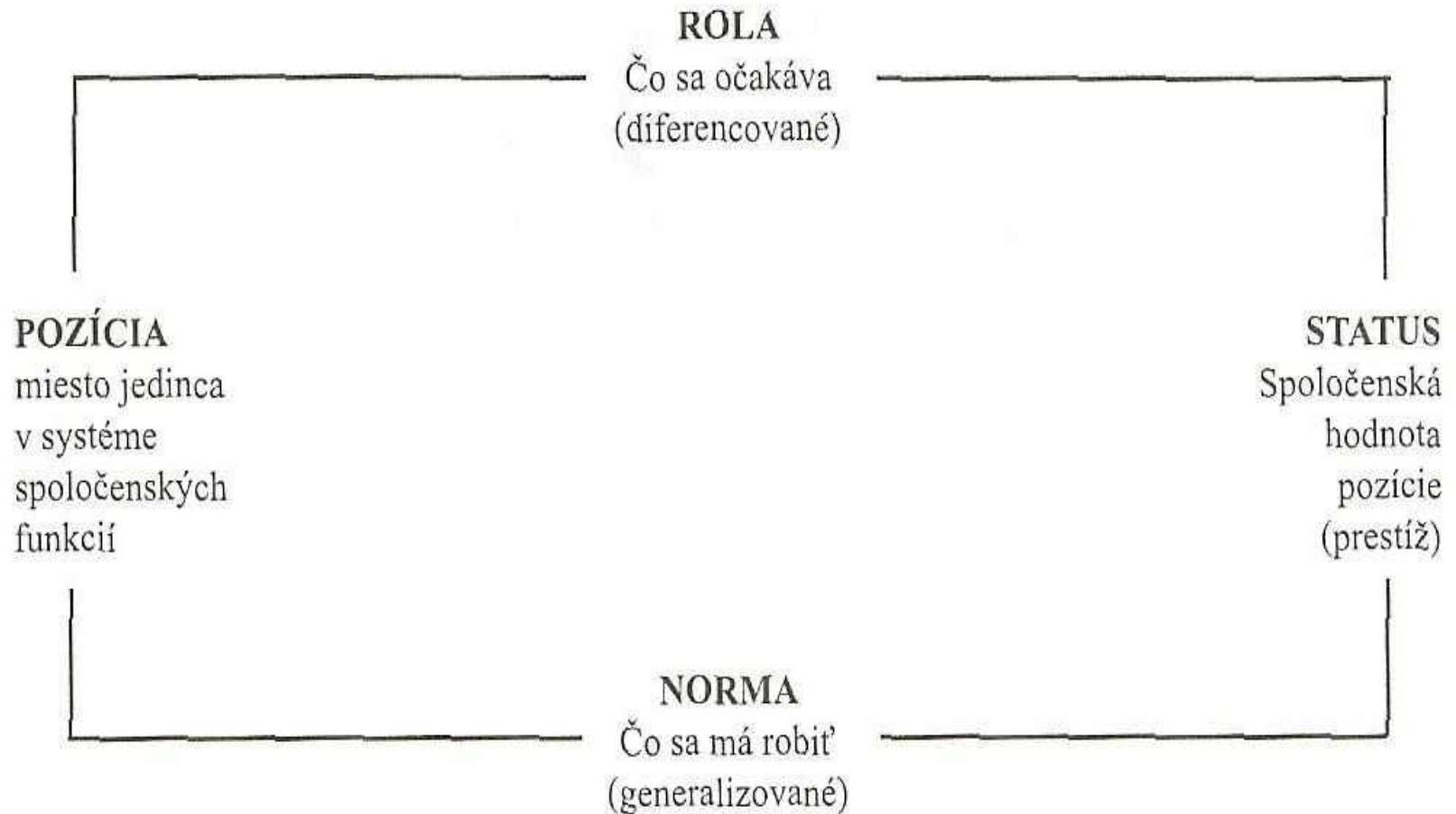
Štruktúra prednášky

- Kultúrna a spoločenská podmienenosť človeka
- Kľúčové koncepty:
 - ▣ Pozícia, rola, status, norma
- Sociálne dimenzie osobnosti
- Socializácia
- Koncepce socializačných procesov
- Sociálne učenie
- Činitele socializácie

KULTÚRNA A SPOLOČENSKÁ PODMIENENOSŤ ČLOVEKA

- **Modálna osobnosť** = typický produkt konkrétneho socializačného systému (typický príslušník spoločnosti)
- **Kultúrne vzorce** – nástroj vplyvu kultúry, prejavujú sa cez normy správania a roly, ktoré vyjadrujú očakávania okolia, ako sa má človek v určitej sociálnej pozícii správať.
- **Zákony** – vysoko formalizované **normy správania**, určujú špecifické druhy trestov za správanie porušujúce normy danej spoločnosti. Neformálne spoločenské normy tvoria **zvyky, tradície a mravy**.

Pozícia, status, rola, norma

Koncepty: pozícia, status, rola

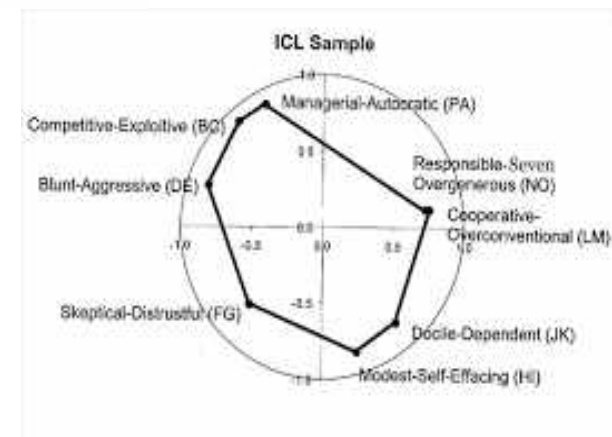
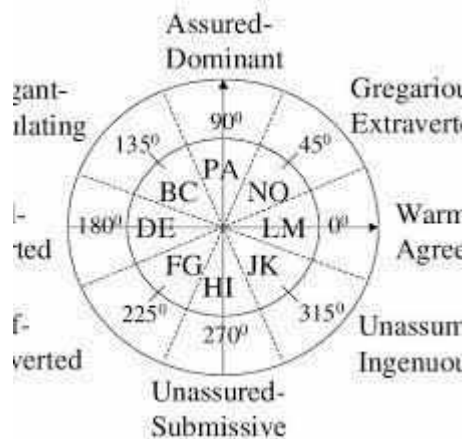
- **Pozícia** je miesto, ktoré jednotlivec v skupine zaujíma. Môže to byť pozícia daná pohlavím, vekom, schopnosťami, funkčným zaradením, vzdelaním, povoláním. Z danej pozície sa potom odvíjajú i očakávania na jeho správanie a konanie.
- Pozície človeka v skupine majú odlišný význam/váhu, čo určuje ich **status**. význam. Udeľovateľom významnosti pozície, teda statusu, je samotná skupina, príťažlivosť ktorej pre jednotlivých členov vytvára aj silnú motivačnú váhu na dosiahnutie adekvátneho statusu v nej. Status a potreba dosiahnuť ho je silným motivačným faktorom (neuspokojenie tejto potreby u jednotlivcov môže byť silným frustračným faktorom).
- Z pozícií, ktoré členovia v skupine zaujímajú, vyplýva systém **rolí, rolového správania**, t. j. očakávaných foriem správania.

Sociálne dimenzie osobnosti

- Relatívne stabilné osobnostné vlastnosti, ktoré sú súčasťou štruktúry osobnosti a prejavujú sa v sociálnej interakcii.
- Prototypom sociálnopsychologických prístupov k osobnostným vlastnostiam/sociálnym dimenziám, je teória Learyho, T. J., ktorá sa týka interpersonálnych aspektov osobnosti
- Človek je neustále v styku s inými ľuďmi a jeho interpersonálne správanie možno klasifikovať podľa 16 interpersonálnych vlastností. Tie sú kruhovo usporiadané a možno ich opisovať z troch hľadísk:
 - ▣ z hľadiska adaptívneho správania,
 - ▣ z hľadiska vyvolaného správania u druhých,
 - ▣ z hľadiska extrémnych prejavov.
- Leary, T. J. za nosné a základné vlastnosti považuje dominanciu – submisiu a hostilitu – afiliáciu

Leary_ICL

- Dominancia
- Zodpovednosť
- Kooperácia
- Konformita
- Submisivnosť
- Agresivita
- Afiliatívnosť
- Individualita

SOCIALIZÁCIA - POJMY

- **SOCIALIZÁCIA** = Proces osvojovania si spôsobov správania a zoznamovania sa s kultúrnym prostredím, osvojenie si spoločenských noriem, plné prispôsobenie sa spoločenskému životu
- **PROCES SOCIALIZÁCIE** = výsledkom je získanie špecificky ľudských spôsobov psychického reagovania, vnímania, myslenia, cítenia a konania, t.j. osvojenie si vlastností, ktoré človeku umožňujú život v spoločnosti.
- **OBSAH SOCIALIZÁCIE** = všetko to, čo jedincovi umožňuje, aby si vytvoril potrebné vnútorné psychologické predpoklady realizácie najrôznejších sociálnych rolí a spôsobov participácie s ostatnými v spoločnosti (napr. jazyk).
- **MECHANIZMY SOCIALIZÁCIE** = procesy učenia, ktorými si jedinec daný obsah socializácie osvojuje a regulačné procesy pôsobenia **činiteľov socializácie**.

(jedinečná) osobnosť ako výsledok socializácie

- neopakovateľná osobnosť, ktorej stabilné vzorce správania, cítenia a činnosti sú vždy jedinečné a svojrázne, čo vyjadruje výraz „indivídium“.
- Osobnosť obsahuje tri hlavné súčasti:
 - ▣ *kognitívne komponenty*, ako je myslenie, viera, vnímanie, pamäť a ďalšie intelektuálne prvky,
 - ▣ *emocionálne komponenty*, ako sú láska, nenávisť, závisť, sympatie, hnev, pýcha a podobné city, a
 - ▣ *komponenty správania*, ako sú spôsobilosti, kompetencie a iné schopnosti.

Čím sa ľudia stanú, je primárne výsledkom ich jedinečnej skúsenosti a procesov učenia.

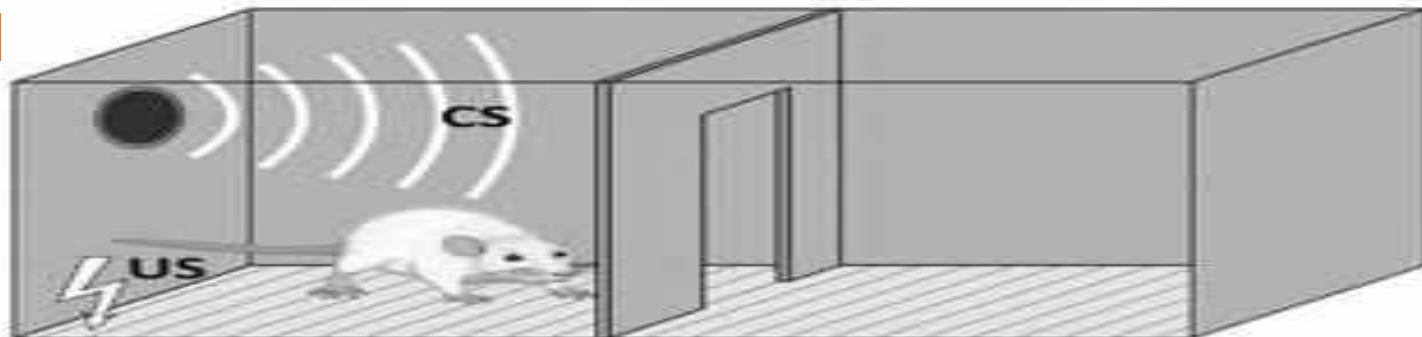
Koncepcie socializačných procesov

- Sigmund Freud chápal socializáciu ako konfrontáciu dieťaťa so spoločnosťou.
- Americký sociológ Charles Horton Cooley (1864-1929) a George Herbert Mead (1863-1931) vnímali socializáciu skôr ako spoluprácu medzi dieťaťom a spoločnosťou.
- Erik E. Erikson (1902-1982) vykladal socializáciu ako sled etáp, z ktorých každá má svoje typické problémy, ktoré je treba v priebehu vývinu od detstva až po starobu zvládnuť.
- Jean Piaget (1896-1980) sa najskôr zamerával na vývin kognitívnych štruktúr a inteligencie, neskôr morálnych vlastností dieťaťa. (na jeho teóriu morálneho vývinu nadviazal Lawrence Kohlberg).

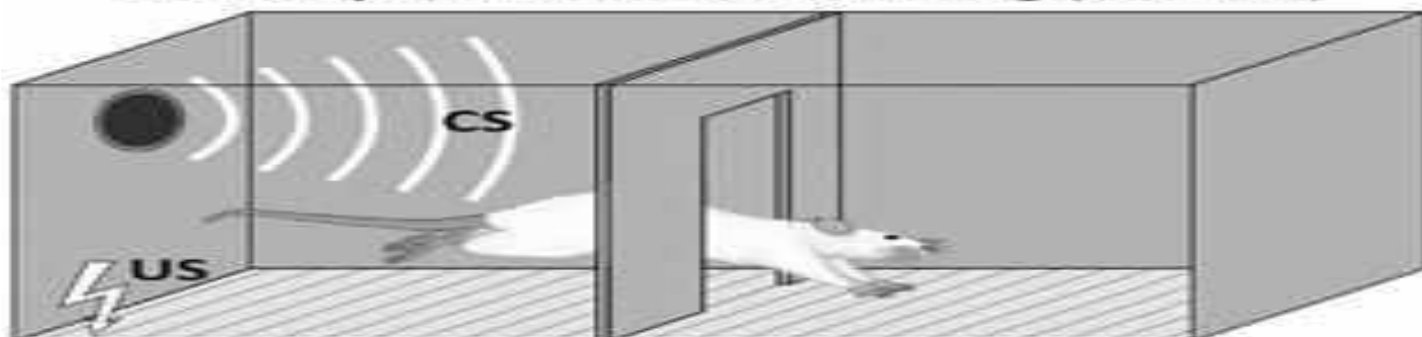
SOCIÁLNE UČENIE – ZÁKLADNÝ MECHANIZMUS SOCIALIZÁCIE

- Človek nemá pevne vrodené spôsoby reagovania a správania. V priebehu života sa učí správať tak, ako je nevyhnutné k uspokojeniu jeho potrieb. Základným mechanizmom socializácie je teda učenie, hlavne sociálne učenie, ktoré má rôzne podoby.
- Teórie sociálneho učenia:
 - ▣ Podmieňovanie – Miller a Dollard
 - ▣ Pozorovanie a napodobňovanie - Bandura

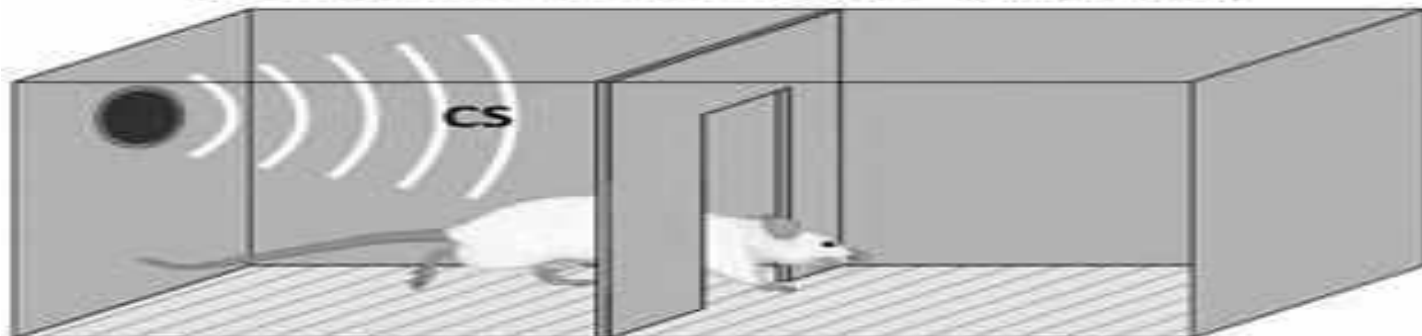
Threat Conditioning (CS + US)

US Escape/Avoidance Learning (CS + US)

Avoidance Performance (CS alone)

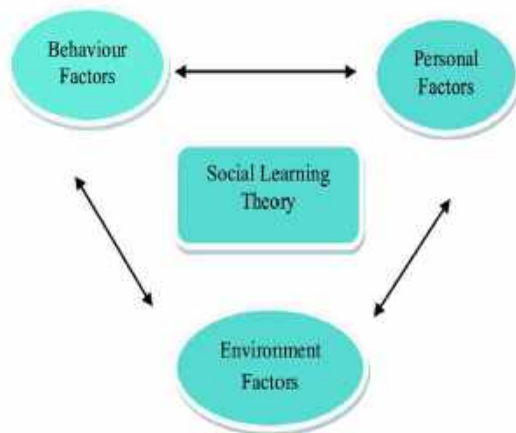
Miller a Dollard_podmieňovanie reakcie strachu

- Klasické podmieňovanie reakcie strachu
 - ▣ **Klasickým podmieňovaním** sa krysy naučili báť sa bzučiaka. Pôvodne neutrálny bzučiak bol spojený s **nepodmieneným podnetom** (unconditioned stimulus – US) šoku, ktorý pravidelne vyvoláva charakteristický spôsob správania nazývaný **nepodmienená reakcia** (unconditioned response – UR). Po tom, ako neutrálny bzučiak niekoľkokrát zaznel v sprievode nepodmieneného podnetu, začal neutrálny podnet už sám vyvolávať reakciu podmienenú nepodmieneným podnetom: neutrálny podnet sa stal **podmieneným podnetom** (conditioned stimulus – CS) a reakcia sa stáva **podmienenou reakciou** (conditioned response – CR). Krysa reaguje na zvuk bzučiaka anticipáciou bolesti alebo strachu bez ohľadu na to, či sa šok objaví alebo nie. Čiže v experimente
 - ▣ Sa nepodmienená reakcia bolesti, resp. stresu transformovala na podmienenú reakciu strachu.
- Učenie inštrumentálneho správania
 - ▣ reakcie – preskakovanie prekážky a stláčanie páčky – sú príkladmi **inštrumentálneho učenia** - naučili sa preskakovať prekážky. keďže len toto bolo **posilnené**, prerušil sa šok.
 - ▣ Krysa aj naďalej hnaná strachom sa naučila novú odpoveď, a to stlačenie páčky – čo vyplo bzučiak.

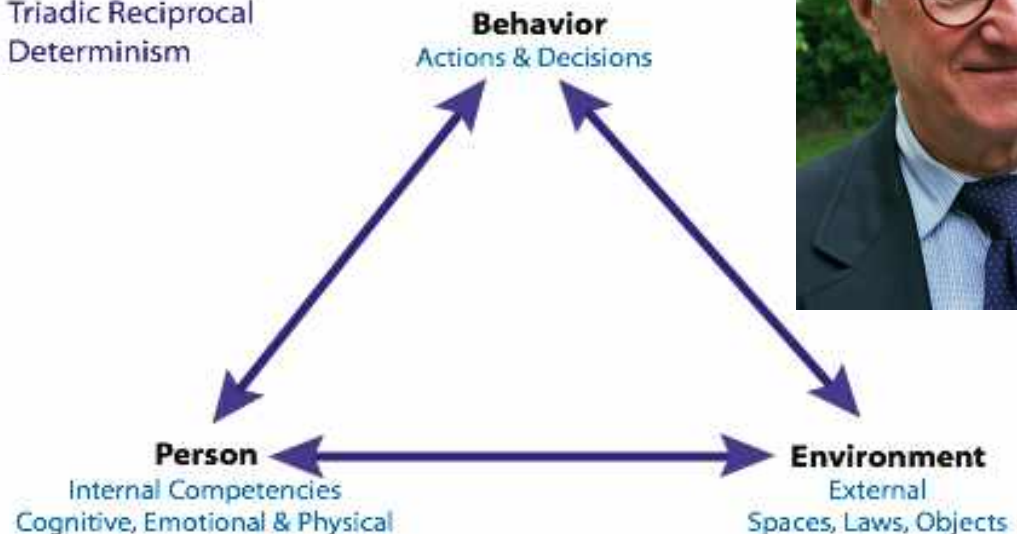
Albert Bandura 1925-

Teória sociálneho učenia (TSU)

- „teória pristupuje k vysvetleniu ľudského správania v pojmoch pokračujúcej recipročnej inhibície medzi kognitívnymi, behaviorálnymi a environmentálnymi determinantmi“ (Bandura, 1977). Pomocou procesu, ktorý Bandura označuje **recipročný determinizmus**, ľudia ovplyvňujú svoje osudy kontrolou síl prostredia, ale zároveň sily kontrolujú ich.

Triadic Reciprocal
Determinism

Bandura_systém self a sebaúčinnosť (1)

- Systém Self je pre Banduru centrom, východiskovým bodom vysvetujúcim v RD definovanom fenoméne vzájomnej interaktívnosti.
- Systém self (nie je psychickým činiteľom, ktorý kontroluje správanie) má skôr vzťah ku kognitívnym štruktúram, ktoré fungujú ako referenčné mechanizmy a usporiadávajú subfunkcie pre vnímanie, hodnotenie a reguláciu správania“ (B, 1978, 348)
- Kľúčovou zložkou systému Self je **sebaúčinnosť**: B: naše sebavnímanie toho, ako môžeme fungovať v danej situácii. Kľúčom k zmene správania (príklad pána X) je zmena očakávaní osobnej efektívnosti. Ide o dva typy očakávaní:
 - **Očakávania účinnosti** sú presvedčenia, že môžeme úspešne realizovať isté správanie, ktoré sa vyžaduje na dosiahnutie istého cieľa (očakávanie účinnosti študenta je vysoké, ak má silné presvedčenie, že dokáže napísať x zadanie načrtnuté na seminári)
 - **Očakávania výsledkov** sú naše hodnotenia, či dané správanie povedie k určitým výsledkom. (ak študent dokáže úlohu splniť, sú jeho očakávania výsledkov realistické. Ak je účinnosť vysoká a očakávania výsledkov realistické, bude človek tvrdo pracovať a vytrvá, kým nesplní úlohu.

Bandura_systém self a sebaúčinnosť (2)

- Očakávania účinnosti sú ovplyvnené množstvom faktorov.
- Štyri primárne zdroje informácií o účinnosti:
 - ▣ **Úspechy** (zúčastnené modelovanie, desenzitizácia na výkon, vystavenie sa výkonu, samoinštrukcie k výkonu)
 - ▣ **Zastúpená skúsenosť** (modelovanie naživo, symbolické modelovanie)
 - ▣ **Verbálne presviedčanie** (sugescia, povzbudzovanie, sebainštuovanie, interpretácie)
 - ▣ **Emočné vybočenie** (prívlastkovanie, relaxácia, biofeedback, symbolická desenzitizácia, symbolické vystavenie)

Bandura_učenie pozorovaním

- Experiment s bábkou Bobo (Bobo doll experiment (Bandura, Ross a Ross, 1961):

Učenie pozorovaním (vývin správania)

- B: väčšina učenia prebieha bez okamžitého posilnenia. V známej štúdii (Bandura, Ross a Ross, 1961) ukázal, že deti sa nielen môžu učiť reakcie bez toho, že by mali príležitosť ich robiť ony samy, ale dokonca aj vtedy, keď pozorovaný model nedostal za svoje odpovede žiadne posilnenie.
- Učenie sa novým reakciám: bobo doll
- B = výkon nových odpovedí len na základe pozorovania, ako sa správa druhý, je možný na základe ľudských kognitívnych schopností. Podnety, ktoré sa vyskytujú pri skutočnom správaní modelu, sa premenia do mentálnych obrazov – toho, čo model robí alebo ako vyzerá – a do slovných symbolov, ktoré môžu byť neskôr znovu vyvolané.
- Tieto symbolické kognitívne spôsobilosti umožňujú ľuďom premeniť to, čo sa naučili, alebo skombinovať to, čo pozorovali v mnohých situáciách, do nových schém správania. Potom môžu vytvárať nové či inovované správania namiesto jednoduchého imitovania toho, čo videli.

TEÓRIA SU A. BANDURU

- Ako deti a dospelí spracovávajú svoje sociálne zážitky a ako výsledky poznania ovplyvňujú ich správanie a vývoj.
- Učenie napodobňovaním – 4 komponenty modelovania:
 - ▣ **Pozornosť.** Venovaná udalostiam, ktoré sú modelované; je ovplyvnená mocou, príťažlivosťou.. (TV).
 - ▣ **Retencia.** Uchovanie v pamäti sledovaných javov .
 - ▣ **Reprodukovanie.** – konvertovanie do primeraných činností pôvodne modelovaného správania.
 - ▣ **Posilnenie.** Motivácia odmenou za výkon modelovanej činnosti. .

Činitele socializácie

- Rodina
- Škola a rovesníci
- masmédiá

ČINITELÉ SOCIALIZACE - RODINA, ŠKOLA A VRSTEVNICKÉ SKUPINY, MÉDIÁ

▣ Rodina

- primárny nositeľ kultúry
 - poskytuje základ noriem a hodnôt danej spoločnosti
 - Vedie dieťa k spoločenskému životu v prostredí, v ktorom vyrastá
 - Učí dieťa orientovať sa v svete symbolov
 - Zoznamuje dieťa s kultúrnymi vzorcami (tradície, zvyky, mravcy, zákony, tabu) tým, že sa dieťa učí rešpektovať požiadavky rodičov a je sankcionované za ich nesplnenie.
- ▣ Teória **Johna Bowlbyho** (1986) o väzbách dieťa-matka a dospelý-dospelý sa zameriava na rolu najdôležitejšieho opatrovateľa ako na bezpečnú základňu, z ktorej môže dieťa objavovať svet a učiť sa o ňom.
- Participovaním v pripútaných vzťahoch sú ovplyvnené jeho správanie, poznanie a emócie v následných blízkych vzťahoch, self-koncept a rodičovstvo. Bezpečné pripútanie je vplyvom pôsobiacich na výsledky socializácie.

Činitele socializácie

▣ ŠKOLA A ROVESNÍCKE SKUPINY

- ▣ Teória skupinovej socializácie (Harrisová, 1995).

▣ MASMÉDIÁ A SOCIÁLNE SIETE

